

А. М. АСПЧУК

Гродна, ГДАУ

**ЛЕКСЕМЫ СА ЗНАЧЭННЕМ СІНЯГА І БЛАКІТНАГА
КОЛЕРАЎ У ПАЭТЫЧНЫХ ТВОРАХ
УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА**

У літаратурнай спадчыне У. Караткевіча паэзія займае асобае месца. З яе пачынаўся і ёю скончыўся творчы шлях пісьменніка, яна прысутнічае ў праявітых творах аўтара. Узгадваючы У. Караткевіча-паэта, В. Быкаў адзначае, што “паэзія ўвесь час суправаджала ягоны талент, бруіла ў ім нават тады, калі ён ствараў далёкія ад яе творы” [1, с. 6].

Аб’ектам нашага невялікага даследавання сталі лексемы са значэннем сіняга і блакітнага колераў у вершах і паэмах У. Караткевіча. Як паказаў фактычны матэрыял, зафіксаваны наступныя моўныя адзінкі з такой семантыкай: *сіні, блакітны, блакіт, просінь, светла-сіні, густа-сіні, сінь, сінява, сінець, пахмурна-сіні, маціцова-сіні, бягла-сіні, сінявокі, празрыста-блакітны, блакітна*. Аўтар звяртаецца да вышэйназваных лексем у пейзажных замалёўках, а таксама для перадачы настрою лірычнага героя.

У прыродзе, як вядома, сіні колер самы пашыраны. Так, водная стыхія ў паэзіі У. Караткевіча – ручаі, рэкі, азёры, моры – мае блакітна-сінюю афарбоўку. Напрыклад: *Чутка ёсць, што ў лясной лагчыне, Дзе туман на галінах сядзе, Ручаёк празрысты і сіні З-пад калоды ў свет выцякае* [1, с. 324]; *Ты [мой край] ляжыш там, дзе сіняя Прыпяць ласкава віецца, Дзе Сафія плыве над Дзвіною, нібы карабель... Там, дзе сэрца маё з першым крокам, як молат, заб’еца, Калі б нават сляпым і глухім я прыйшоў да цябе* [1, с. 136]; *Паплавок то спачне, то адплыне, Свіцязь дрэмле ў зялёных гаях, Нібы поўная чаша сіняя, Малахітавая на краях* [1, с. 231]; *Над густа-сінім возерам чарот З прыходам восені шуміць тужліва. Здаволена гумно на поўны рот Глытае дар багатай, спелай нівы* [1, с. 45]; *Хвалі ідуць за градою града. Айсбергаў рэдкі паток, Сіняя, быццам індзіга, вада, Халодная, як апёк* [1, с. 189]; *На празрыста-блакітную роўнядзь мора Апускаецца сонца чырвоны жаўток. Заўтра ўстане ён зноў І ў імгненне сканення самога быцця Ёсць імгненне жыцця, і імгненне смерці, І імгненне веры ў вечнасць жыцця* [1, с. 395]. Прыметнікі *сіні і блакітны* з’яўляюцца эпітэтамі ў словазлучэннях *сіні ручаёк, сіняя Прыпяць, густа-сіняе возера, сіняя вада, празрыста-блакітная роўнядзь мора*; уваходзяць у склад параўнальнага звароту *Свіцязь, нібы поўная чаша сіняя*. Для паказу марскіх і азёрных хваль двойчы выкарыстоўваецца метафарычны вобраз *сініх (блакітных) коней*: *Коні сіня з мора імчалі на бурным прадвесні,*

Ты [Карадаг] хапаў іх за белыя грывы і біў уразлёт Або слухаў спакойна пелазгаў забытыя песні І глухія – пад вечар – званочки авечых чарод [1, с. 185]; О вецер, дыхні над вячэрняй планетай, Рыбацкія мачты рукою крані. Паглядзь спрацаваныя нашы далоні, Ўчыні на паверхні вясёлы баль, Каб зноў паляцелі грывастыя коні, Блакітныя коні азёрных хваль [1, с. 66]. Сэнсава блізкімі дапаўненнямі да водных замалёвак з’яўляюцца такія вобразы ў паэтычных творах У. Караткевіча, як *сіні ветразь, маціцова-сінія малькі, блакітнае крыло дняпроўскай чайкі: Што ведаў ён?.. А тое, што й суседзі: Маленькі гарадок, заліты сонцам, Крандаль у садзе, хвоі на адхонах І ветразь, сіні ад паўночных зор [1, с. 228–229]; Падымаюць жоўтыя галовы Над вадой гарлачыкі ў Падкове – Старарэчышчы маёй ракі. Вечар спаць рыхтуецца у дрэвах. Тысячамі ходзяць на сугрэве Маціцова-сінія малькі [1, с. 219–220]; Ад месяца чырвоная кітайка, Што цягнецца над соннаю вадой, Блакітнае крыло дняпроўскай чайкі І ў ціхіх хвалях шчупачыны бой [1, с. 321–322].*

Сіні і блакітны колеры – неад’емны атрыбут пры апісанні неба. Але і яно бывае розным у залежнасці ад пары года, аўтарскага светаўспрымання. Напрыклад: *Мышы з бадзякоў цягаюць воўну, П’е зямля сухіх нябёс блакіт... На гарадах высахлы бульбоўнік, Водар кропу, мята і ваўчкі [1, с. 34]; Блякла-сіняе неба і чырвань галін. Уздыхае ветрык. Спадае ліст. Асцярожнае сонца з голых асін Выпаўзае на ціхі сінічы свет [1, с. 259].* Тут словазлучэнні *блакіт нябёс і блякла-сіняе неба* ўжыты адпаведна для паказу ў першым чатырохрадкоўі летняга спякотнага дня, у другім – сумнага настрою восеньскай пары, калі нават неба губляе свой яркі колер. Цікавым эпітэтам “*сінія песенькі*” характарызуецца спеў жаўранка, што гучыць у бясконца высокім небе, а таму і ўяўляецца сінім: *І сівела, звінела ад кропель рака... І ў гарачым святле плылі Сінія песенькі жаўрука Над карычневай песняй раллі [1, с. 159].* Традыцыйна сіняе (блакітнае) неба, як і вобраз голуба, сімвалізуе мір: *П’юць галубы блакіт із каляіны. І вось адзін, падняўшыся ўгару, Пад мірным небам, ласкавым і сінім, як камячок святла, трыпоча на вятру [1, с. 310].* У вершы “*Балада пра смяротнікаў*” *просінь неба* ўвасабляе надзею на выжыванне ў канцэнтрацыйным лагеры смерці: *Мы хацелі, каб выжыў дзіцёнак, каб неба пабачыў просінь, Каб за ўсіх безнадзейна асуджаных святкаваў на зямлі Першамай [1, с. 57–58].* Начное неба таксама багата на сіні і блакітны колеры: *зорная сінь, сінія сузор’і, блакітны месяц, месяц светла-сіні.* Некалькі прыкладаў: *Цягнікі заспявалі, заплакалі, Дым змяшаўся з парай лагчын, Па мастах над вадой адтакалі, Іскры кінулі ў зорную сінь [1, с. 76]; У небе сузор’і такія сінія, Сон над снягамі яшчэ плыве. “Добрага ранку, удава-гаспадыня. Мір клапатлівай тваёй галаве” [1, с. 34–35]; Так ружы надушыліся Уласнаю парфумай, Што іхнія галовы Ад водару баляць. А мне няма*

спакою, *І пра цябе я думаю, Пакуль блакітны месяц Не выпаўзе на гаць* [1, с. 268].

Блакітна-сінімі бачацца паэту вечаровы час, прыцемкі, змярканне, ноч: *Колькі ж вынесла ты перастрэлак такіх?... Сіні вечар глядзеў праз імглу, Напывалі хмары, і сонца з іх Дзіды кідала на зямлю* [1, с. 196]; *Чаму ж у прыцемках пахмурна-сініх, Чаму ў начах, ад ліхтароў рудых, Мы марым аб нябачаных краінах, І верым ім, і дапывём да іх?* [1, с. 190]; *Блакітнае, жамчужнае змярканне, Снуецца ў сэрцы ціхіх думак рой. Чырвоны месяц выйшаў на спатканне З нячутнаю і цёплаю вадой* [1, с. 321]; *Бялёса. Блакітна. Шырока. Халодная ноч, як дым, І шчасця танюткага крокі Мяшаюцца з крокам маім* [1, с. 369] і інш.

І беларускую зямлю У. Караткевіч называе “сіняй”, а на ёй малюе сіняе ўзлессе, сінія ўзгоркі, сінія пушчы, сінія лугі, блакітныя абрывы, блакітныя прадвесні, блакітныя сады, сінія вуліцы. Некалькі прыкладаў: *На нашай любай і чыстай, на нашай сіняй зямлі Зяберам і асотам зараслі пустыя палі, Зяберам і асотам, горкай пустой травой, Бярозкаю і ваўчкамі, і павітухай тугой* [1, с. 15]; *Вясенні вечар на ўзлессі сінім. Бярэзнічак. Іржавы мох балота. За дальнімі халоднымі лясамі Ірдзее сонным сонцам небакрай* [1, с. 31]; *Крыніцы сініх пушч асірацелі, На вываратнях сівізна, як снег, Таму, што цішыня пануе смела, Дзе чуўся некалі твой срэбны смех* [1, с. 360]; *У сініх лугах на світанні, У ззянні вясёлкавых траў Я вырасціў гэта каханне І ў рукі твае аддаў* [1, с. 369]; *Зноў блукаю па вуліцах сініх. Сэрца кудысьці мяне завяло. Шыльда над вокнамі: “Клуб адрынутых”. З вокнаў на свет – скупое святло* [1, с. 169] і інш.

Апісваючы родныя краявіды, паэт “упрыгожвае” іх блакітна-сінімі кветкамі: *блакітныя пралескі, сінія пралескі, сіні бэз, сіні “сон”, сінія валожкі*. Напрыклад: *Шалее сіні бэз над стрэхамі, Бяжыць па ім вятрыска-зыб. Я ўспомніў з ціхаю уцехай Тваіх вачэй біблейскіх глыб* [1, с. 350]; *Я бараніў бы мамантаў ад згубы, Хай на зямлі былі б яны і зараз І скублі “сіні сон”, нібы каровы, На любых, весніх, залатых лугах* [1, с. 32]; *Вып’ем, хлопцы, за нянасце, за ружовыя агні, Што абудзяць немінуца заўтра новую зару. За Балгарыю, за ружы, за баянскіх тэмпер зніч, І за сінія валожкі, за Дняпро, за Беларусь* [1, с. 297] і г. д.

У вершы “Мова” У. Караткевіч параўноўвае беларускую мову з васільком, называе яе “трапяткой і сіняй”: *Ёсць паданне вякоў, што разбурыць калісь Вавілонскую Вежу Адам І няўмольна сальюцца мовы зямлі У адну, няродную нам. І мая безвыходна пойдзе ў змрок, У атрутны, як вечнасць, цень, Трапяткая і сіняя, як васілёк, Гарачая, як прамень* [1, с. 364]. Васілёк набыў у культуры беларусаў дадатковае значэнне, стаў сімвалам краіны. У пераносным значэнні ўжывае аўтар вобраз *сініх руж*: *Ты не сніся мне, мама, І не ваб у краіну, дзе ружы сінія, (Пачакай!*

Ну, крыху!) Асабліва на гэты раз. Ты ж так рэдка бачыла кветкі мімозы I (яшчэ радзей) добры квет туберозы, I – зусім ніколі – кветкі гліцыніі [1, с. 383]. У гэтым кантэксце сінія ружы ўвасабляюць змярцвенне, незваротную страту, душэўны боль лірычнага героя.

Такім чынам, лексемы са значэннем блакітнага і сіняга колераў у паэтычных творах У. Караткевіча з’яўляюцца адным са сродкаў мастацкай выразнасці, служаць найчасцей для паказу малюнкаў прыроды, радзей – унутранага стану лірычнага героя.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Караткевіч, У. Збор твораў : у 8 т. / У. Караткевіч ; прадм. В. Быкава. – Мінск : Маст. літ., 1987–1991. – Т. 1 : Вершы, паэмы. – 1987. – 431 с.

Р. В. БЕЛОВА

Брест, средняя школа № 13 г. Бреста имени В. И. Хована

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Русский язык и литературное чтение как предметы школьного цикла нередко кажутся чрезмерно сложными и запутанными не только детям, но и взрослым. Понимание смысла произведения, осознание позиции автора, сложные правила, сформулированные трудным к пониманию научным языком – это далеко не весь перечень заданий, которые обычно предлагаются для младшего школьника. Неудивительно, что охота заниматься столь трудоемкими предметами пропадает при столкновении с первыми же трудностями. Для многих детей они оказываются не только слишком сложными, но и малоинтересными, если не откровенно скучными.

Однако именно по уровню речевой и орфографической грамотности, а также по уровню знаний художественных произведений чаще всего судят об уровне культуры человека вне зависимости от его профессиональной принадлежности. Задача учителя состоит в том, чтобы как можно раньше вызвать интерес к этим предметам и к литературному миру в целом. Применение активных методов обучения для проведения уроков призвано стать в этой ситуации чем-то вроде палочки-выручалочки.

Активные методы обучения – это методы, которые побуждают учащихся к активной мыслительной и практической деятельности в процессе овладения учебным материалом [1, с. 43]. Активное обучение предполагает использование такой системы методов, которая направлена главным образом не на изложение учителем готовых знаний, их запоминание и воспро-